

Səssiz kinomuzun “Bismillah”ı

Bu film azərbaycanlı kinorejissorun ilk ekran işi idi

Azərbaycan ədibləri cəhəletlə mübarizə aparan çoxlu əsərlər yaradıblar. Cəlil Məmmədquluzadənin “Ölümlər”, Nəriman Nərimanovun “Pir”, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin “Xortdanın cəhənnəm məktubları” və digər əsərlər xalqın xurafatdan ayrılması amalına xidmət edib. Milli kinomuzda da bu mövzu əksini tapıb.

Abbas Mirzə Şərifzadənin 1925-ci ildə ekranlaşdırdığı “Bismillah” filmi yuxarıda bəhs olunan məqsədə xidmət edən əsərlərdəndir. “Bismillah” ilk azərbaycanlı kinorejissorun ekran işi hesab edilir. Düzdür, əvvəlcə A.M.Şərifzadə bu filmi ekranlaşdırmaq istəməyib. Kinosalnaməçi Aydın Kazımzadənin araşdırmasına görə, buna səbəb “Allahsızlar Cəmiyyəti”nin fəaliyyəti olub. Dövrün ideoloji tələbi din əleyhinə film çəkilməsi idi. Lakin Şərifzadə Allahsız olmadığını bildirib. Daha sonra film yalançı mollaların fəaliyyətinə yönəldilib və böyük sənətkar filmi çəkməyə razılıq verib.

Filmin məzmun qəhrəmanı Qulu (Mustafa Mərdanov) övlad həsrətilə yaşayır. O, 2 ildir ki, ailə qursa da, övladı olmur. Bunun üçün onun üz tutduğu “mötəbər” ünvan Molla Əbdüləzimidir (Mirzəağa Əliyev). Bu fırlıdaqçı ruhani obrazı bizə Şeyx Nəsrollahı xatırladır. Molla Əbdüləzim üçün namaz, ibadət yalnız öz çirkin məqsədlərini pərdələmək

üçün vasitədir. O, Qulunun gəldiyini gören kimi, araq şüşəsini gizlədib, guya, namaz qılmaqla məşğul olur. Kənd mühitindəki güclü cəhəlet Qulununu belə fırlıdaqçıların qulluqçusuna çevirir. O, ibadət etsə də, yalnız Allaha yox, Əbdüləzim kimi şarlatanlara da inanır. Qulunun saflığından istifadə edən mollaının onun arvadı Höküməyə gözü düşür. Deyir ki, Höküməyə övladının olması üçün “dua” yazmalıdır. Molla Əbdüləzim tək Qulunun yoldaşına deyil, kənddəki digər qadınlara da pis gözlə baxır. Cəhəlet mühiti ona bu çirkin fəaliyyətində köməkçi olur.

Quludan fərqli olaraq, qardaşı Cəfər (İbrahim Azəri) ayıq-sayıqdır. O, Bakıda fəhlə işləyir. Dövrün ideoloji basqısı Cəfəri cumhuriyyət hökumətinə qarşı çıxan bolşevik kimi təqdim edir. O insanları hökumətə qarşı çıxmağa çağırır. Cəfər kəndə gələndə qardaşı Qulu ilə fikirləri toqquşur. Qulu sadələvhəcəsinə inanır ki, Molla Əbdüləzim kasıbların, zəiflərin himayədarıdır. Cəfər torpaqların

kəndlilərin olmasını deyəndə Qulu Molla Əbdüləzimin Qurandan çıxış edərək böyükülərin üzünə ağ olmamaq çağırışını xatırladır. Təbii ki, Qurani oxuya bilməyən Qulu Molla Əbdüləzimin təsirinə düşməli idi.

Nəhayət, Qulunun övladı dünyaya gəlir. Molla Əbdüləzim Qulununu həbsə atdıraraq yoldaşının namusuna təcavüz edir. Həbsdən azad olunduqdan sonra Qulu mollaının yazdığı “dualar” nəticəsində ona övlad bəxş edildiyini zənn edir. Lakin Aşura günündə övladının alınının çərtilib ordan qan çıxarılması onun ölümünə səbəb olur. Qulu bu zaman artıq Tanrıya üsyan edir. Əslində, Qulu öz cəhəletinin qurbanıdır. Onun bütün faciəsi Molla Əbdüləzim kimi şarlatanlara inanası ilə bağlıdır.

Kəndin “mötəbər” ruhanisi Qulunun təkə arvadına deyil, bacısına da göz dikir. Zeynəb erə verildiyi gün yoldaşına bakirə olmadığını deyir və evdən qaçır. O, pambıq tarlalarında əziyyətlə işləyir. Sonradan əyninə kişi paltarı geyinərək Bakıya gedir. Zeynəbin kişi kimi göstərilməsi də təsadüfi deyil. Çünki dövrün hakim dairələri güclü qadın obrazlarının ortaya çıxmasında maraqlı idi. Bakı kənddə zülm görənlərin sığınacağı olur. Qulununu da, Zeynəbi də bolşevik çevrilişi “xoşbəxt” edir. Molla Əbdüləzim cəzalandırılır. Ona bəd əməllərə görə 10 il həbs cəzası verirlər. Film Qulunun məhkəmə zalında səvinib əl çalmasıyla bitir. Bununla da insanlara ancaq sovet hökumətinin səadət gətirəcəyi mesajı verilir.

Filmə Aşura günü ilə bağlı səhnələr xronikal kadr kimi çəkilib. Bu barədə Mustafa Mərdanov xatirələrində belə yazmışdı: “Təbii çıxışın deyər, Abbas Mirzə bu səhnəni Aşura gününə saxladı. Aşura günü biz yalançı mollaların təbliğinə “uyub” başyaranlara qarışdıq. Aparatlar hazır idi. Abbas Mirzə lazım olan səhnəni, artistlərin iştirakı ilə çəkdi. Mollalar başa düşmədilər ki, biz bu epizodu film üçün çəkirik. Sonra hardansa xəbər tutdular, bir neçə nəfər yanımıza gəlib çəkdiyimiz lenti onlara verməyimizi tələb etdi. Güc-bəla ilə onları başa saldıq ki, guya, lenti işiq yandırır. Əslində isə, lent çox yaxşı çıxmışdı”.

Daha maraqlı məqam Qulunun övladını canlandıran uşaqla bağlıdır. O, görkəmli sənətkar Cəfər Cabbarlının oğlu Aydın idi.

“Bismillah” filmindən bizi, az qala, 100 il ayırır. Lakin filmin ortaya qoyduğu əxlaqi problem bu gün də düşündürücüdür. Çünki yaşadığımız çağda da, din adından çirkin işlər görənlər az deyil.